

<https://dorl.net/dor/20.1001.1.25384090.1399.9.1.6.4>

The Impact of Social Capital on Border Security (Case Study: Border Villages in the Central Arshaq District of Meshkinshahr City)

Bahram Imani - Associate Professor in Geography and Rural Planning, Mohaghegh Ardabili University, Ardabil, Iran¹.

Vahid Khajavi- MA in Geography and Rural Planning, Mohaghegh Ardabili University, Ardabil, Iran.

Received: 04, February, 2020

Accepted: 04, May, 2020

Abstract

Protecting the land is a value for all countries across the globe. Undoubtedly, the guarantee of this is the management of borders and having borders with complete security. Security is the most basic need of any society and the most important factor for the sustainability of social life. Iran has many borders with its neighbors, whose insecurity raises concerns for border residents and the central government. In this regard, the importance of the role of social capital in the development of societies is an issue that has been considered by many researchers in recent years. The main purpose of this article is to study the different dimensions of social capital on border security in the border villages of the central Arshaq district of Meshkinshahr city located in Ardabil province. The study is of an applied research type and its method is descriptive-analytical. The data were collected using field-survey method and a questionnaire, which was finally analyzed by SPSS 21 software. The findings show that there is a significant relationship between the most important dimensions affecting border security (civil-social participation, social responsibility, social trust and social cohesion) and border security. The sample community acknowledges the existence of some insecurity, such as trafficking, while acknowledging the peaceful borders of the region.

Keywords: Social capital, participation, border security, border villages, Arshaq district.

---

†(Corresponding Author)

Email: : imani_b@uma.ac.ir

فصلنامه علوم و فنون مرزی، دوره نهم، شماره ۱ (۳۲)، بهار ۱۳۹۹

<https://dorl.net/dor/20.1001.1.25384090.1399.9.1.6.4>

صص ۱۴۹-۱۷۵

تأثیر سرمایه اجتماعی بر امنیت مناطق مرزی

مطالعه موردی: روستاهای مرزی بخش ارشق مرکزی شهرستان مشکین شهر

بهرام ایمانی^۱ - دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران

وحید خاجوی - کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۲/۱۵

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۱۱/۱۵

چکیده

حفاظت و حراست از سرزمین در سراسر کره زمین برای تمام کشورها یک ارزش به حساب می‌آید. ضمانت تحقق این امر بدون شک مدیریت مرزها و داشتن مرزهایی با امنیت کامل هست. امنیت بنیادی‌ترین نیاز هر جامعه و مهم‌ترین عامل برای دوام زندگی اجتماعی به شمار می‌رود. کشور ایران دارای مرزهای زیادی با همسایگان خود است که ناامنی آن‌ها نگرانی‌هایی را برای مرزنشینان و دولت مرکزی به وجود می‌آورد. در همین راستا اهمیت نقش سرمایه اجتماعی در روند توسعه جوامع مسئله‌ای است که در سال‌های اخیر مورد توجه بسیاری از محققان قرار گرفته است. هدف اصلی این مقاله بررسی ابعاد مختلف سرمایه اجتماعی بر امنیت مرزی در روستاهای مرزی بخش ارشق مرکزی شهرستان مشکین شهر واقع در استان اردبیل می‌باشد. نوع تحقیق کاربردی و روش آن توصیفی - تحلیلی است. داده‌ها و اطلاعات به روش میدانی - پیمایشی و با استفاده از پرسشنامه گردآوری شده است که در نهایت اطلاعات جمع‌آوری شده به وسیله نرم‌افزار SPSS۲۱ مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. یافته‌ها نشان می‌دهد که بین مهم‌ترین ابعاد تأثیرگذار بر امنیت مرزی (مشارکت مدنی - اجتماعی، مسئولیت‌پذیری اجتماعی، اعتماد اجتماعی و انسجام اجتماعی) و امنیت مرزی رابطه معناداری وجود دارد. جامعه نمونه، ضمن تأیید مرزهای آرام در این منطقه، وجود برخی ناامنی مانند قاچاق را تأیید می‌کنند.

واژگان کلیدی: سرمایه اجتماعی، مشارکت، امنیت مرز، روستاهای مرزی، بخش ارشق.

مقدمه

امروزه مطالعات زیادی در مورد مرزهای جغرافیایی صورت گرفته است (Glassner, 1933:72). مرزها در روی نقشه‌ها به صورت خطوطی ظاهر می‌شوند که قلمرو حاکمیت هر کشوری را نشان می‌دهند. مرز سیاسی به پدیده‌ای اطلاق می‌شود که منعکس‌کننده قلمرو حاکمیت یک دولت بوده و مطابق قواعد خاص در مقابل حرکت انسان، انتقال کالا یا نشر افکار مانع ایجاد می‌کند و یا دست کم آن را محدود می‌سازد (میرحیدر، ۱۳۷۵:۱۴۴). حفاظت و حراست از خاک سرزمینی امروزه در سراسر کره خاکی و برای تمام کشورها یک ارزش به حساب می‌آید و ضمانت تحقق این امر نیز مدیریت مرزها و داشتن مرزهایی با امنیت کامل می‌باشد. به راستی چرا دولت‌ها باید به مسائل امنیت مرزی و به طور کلی راهبردها و برنامه‌های امنیتی مربوط به مرزها پردازند؟ واژه سرمایه اجتماعی اکنون یک مفهوم آشنا در علوم اجتماعی است، مفهوم سرمایه در گذشته و به طور اولیه در اقتصاد مطرح بود اما این مفهوم به تازگی در علوم سیاسی، جامعه‌شناسی و تاریخ وارد شده است. انواع بسیاری از سرمایه از قبیل سرمایه هویت، سرمایه انسانی، سرمایه آکادمیک، سرمایه فیزیکی، سرمایه مالی و سرمایه مادی وجود دارد اما آنچه در این مقاله مدنظر است سرمایه اجتماعی می‌باشد. امروزه تعاریف متعددی از سرمایه اجتماعی ارائه شده است که باعث ایجاد سردرگمی نسبت به این مفهوم شده است (National Statistic, 2001:3). سرمایه اجتماعی شبکه‌ای از روابط محسوب می‌گردد که فرایند فعالیت جمعی را ساده نموده و آن را وسعت می‌بخشد (Mukalla et al, 2012:229). اهمیت نقش سرمایه اجتماعی در روند توسعه جوامع مسئله‌ای است که در سال‌های اخیر مورد توجه بسیاری از محققان قرار گرفته است و به عنوان یکی از شاخص‌های توسعه در نظر گرفته می‌شود. تجارب متعدد کشورهای مختلف حاکی از این مسئله است که صرف وجود سرمایه مالی و امکانات اقتصادی و منابع طبیعی نمی‌تواند به توسعه منتهی شود. بلکه ترکیب مناسب از سرمایه‌های انسانی، فرهنگی و اجتماعی لازم است تا رویداد توسعه جامعه عمل

پیو شد. وجود تهدیدات نظامی، رفت و آمدهای غیرقانونی، حضور قاچاقچیان به دلیل قاچاق کالا (رزقانی، ۱۳۸۵: ۱۶۵)، گروهک‌های مخالف دولت مرکزی، اشرار و مهم‌تر از همه توسعه نیافتگی فضاها و سکونت‌گاه‌های جغرافیایی، مرزهای کشور را به نقاط دارای خطر مبدل ساخته است به عبارت دیگر مناطق مرزی به دلیل کمبود امکانات و عدم سرمایه‌گذاری‌های مناسب، همواره از نقاط محروم کشور محسوب می‌شوند و اصلی‌ترین دلیل کش‌ده شدن مرزنشینان به فعالیت‌های غیرقانونی ناشی از فقر و بیکاری و کمبود امکانات است (محمودی، ۱۳۸۹: ۳۷). با توجه به اهمیت سرمایه اجتماعی و تأثیر آن بر روی امنیت مرزی و مطالعاتی که در این زمینه صورت گرفته، مشخص گردیده است که سرمایه اجتماعی به خصوص انسجام، مشارکت، اعتماد اجتماعی و مسئولیت‌پذیری اجتماعی می‌تواند بر شاخص‌های اقتصادی مناطق مرزی تأثیرگذار باشد که به نوبه خود سهم بسزایی در افزایش امنیت مرزها دارد. جلوگیری از بحران‌ها، تمهیدات و مدیریت‌های خاصی را از سوی دولت مرکزی می‌طلبد. غفلت از مرزهای هر کشور می‌تواند در مرحله اول حفظ تمامیت ارضی و در مرحله بعدی شرایط روانی، اجتماعی، اقتصادی و حتی سیاسی مملکت را با چالش روبرو می‌سازد توسعه نیافتگی سکونت‌گاه‌ها و فعالیت اقتصادی و اجتماعی در مرزها امنیت مناطق مرزی را به ارمغان می‌آورد. توسعه ملی و امنیت دارای ارتباطات متقابل می‌باشند، از یک سو توسعه و حرکت به سمت آن به تقویت مبانی قدرت ملی و در نتیجه امنیت در کشور می‌انجامد و از سوی دیگر فراهم آمدن امنیت ملی یکی از بسترهای مناسب جهت توسعه ملی را فراهم می‌آورد (احمدی پور، ۱۳۸۶: ۲۹). مرزها هم جزء جدایی‌ناپذیر و حساس هر کشور به شمار می‌رود که امنیت در مناطق مرزی پیش‌زمینه امنیت ملی است. اهمیت پرداختن به این موضوع در بین روستاییان منطقه مورد مطالعه را می‌توان از چند جنبه بیان کرد. ابتدا اینکه توجه و شناخت زیادی در مورد ابعاد مختلف سرمایه اجتماعی و استفاده از آن برای افزایش امنیت مرزی وجود ندارد و تحقیقات زیادی در مورد آن صورت نگرفته است. دلیل دیگر اهمیت پرداختن به این موضوع این است که بدانیم چگونه

می‌توانیم از سرمایه اجتماعی به نحو مطلوبی در ارتقای امنیت مرزی استفاده کنیم تا بتوانیم ضمن بالا بردن نقاط قوت نسبت به تقویت نقاط ضعف در برنامه‌ریزی‌ها پردازیم. هدف اصلی در این مقاله تعریف و بررسی شاخص‌های مختلف سرمایه اجتماعی و ضرورت حفظ آن در مرزهای کشور و شناسایی تأثیرات آن بر امنیت پایدار مرزها می‌باشد.

ایران بیش از ۶۰۰۰ کیلومتر با کشورهای افغانستان، پاکستان، ترکمنستان، ترکیه، ارمنستان، جمهوری آذربایجان و عراق مرز مشترک (خشکی) دارد. ایران همچنین دارای ۲۷۰۰ کیلومتر مرز آبی در دریای خزر، خلیج فارس و دریای عمان می‌باشد. و طولانی‌ترین مرز را با عراق و کوتاه‌ترین مرز را با ارمنستان دارد (رحمتی و همکاران، ۱۳۹۸: ۷۹). استان اردبیل نیز یکی از استان‌های مرزی کشور می‌باشد. این استان از شمال با کشور جمهوری آذربایجان همسایه است. در این تحقیق مناطق روستایی مرزی واقع در بخش ارشق مرکزی شهرستان مشکین شهر در استان اردبیل مورد مطالعه قرار گرفته است. این مناطق یکی از مناطق مرزی محروم کشور می‌باشد، که هر ساله به علت عدم توسعه و کمبود امکانات بیشتر روستاهای آن جمعیت خود را از دست می‌دهند. در این تحقیق ضمن بررسی ابعاد سرمایه اجتماعی در این مناطق به بررسی رابطه آن در میزان امنیت این مناطق روستایی پرداخته شده است. جهت نیل به اهداف تحقیق، این پژوهش در پی پاسخگویی به این سؤال است که آیا ابعاد مختلف سرمایه اجتماعی بر امنیت مرزها تأثیرگذار است و آیا بین سرمایه اجتماعی و امنیت مرزها ارتباط وجود دارد؟

پیشینه تحقیق

میرشکاران و همکاران (۱۳۹۱) در تحقیقی دیگر تحت عنوان نقش و جایگاه سرمایه اجتماعی در تأمین امنیت در مناطق مرزی با استفاده از روش‌های اسنادی و کتابخانه‌ای، بدین نتیجه رسیده‌اند که سرمایه اجتماعی به‌عنوان یک انرژی نهفته در بطن جامعه از ارزش والایی برخوردار است و حاکمیت به‌عنوان متولی اصلی حفاظت و صیانت از کشور و امنیت آن، باید دیدگاهی یکسان به سرمایه اجتماعی در سراسر کشور داشته باشد.

ملک حسینی و همکاران (۱۳۹۲) در تحقیقی دیگر با عنوان، بررسی رابطه هویت ملی با سرمایه اجتماعی در بین مرزنشینان شهرستان مراوه تپه استان گلستان، با استفاده از روش پیمایشی با ابزار پرسشنامه پرداختند. یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد، با افزایش هویت ملی در بین افراد جامعه مورد مطالعه به ویژه در مؤلفه‌های دولت (حاکمیت) و اشتراکات اجتماعی، که شامل عناصر تاریخ، زبان، آداب و رسوم و دین می‌باشد، سرمایه اجتماعی جامعه بالاتر می‌رود؛ به عبارتی، هویت ملی دارای کارکردهایی از جمله افزایش مشارکت اجتماعی مرزنشینان در عرصه‌های مختلف، تقویت روحیه وفاق، مودت، هم‌دلی، همبستگی و انسجام در جامعه، و تعمیق و تقویت اعتماد بین فردی و بین حاکمیت و مردم است. آهوار (۱۳۹۳) در تحقیقی دیگر با عنوان بهره‌گیری از سرمایه اجتماعی عشایر مرزنشین در تأمین امنیت عمومی با استفاده از روش‌های اسنادی و کتابخانه‌ای نشان دادند، تأثیر متقابل امنیت عمومی و پایدار و سرمایه اجتماعی به اندازه‌ای است که می‌توان به جرئت ادعا کرد که افزایش سرمایه اجتماعی موجب تقویت امنیت عمومی می‌شود و بالعکس. جهت افزایش نقش جامعه مرزنشین عشایری در عرصه امنیت عمومی کشور لاجرم از تقویت سرمایه اجتماعی در محیطی امن و با حداقل انحراف و ناهنجاری هستیم و دستیابی به نقطه مناسب در این زمینه، تأمین‌کننده امنیت عمومی نیز خواهد بود. مشکینی و همکاران (۱۳۹۶) در تحقیق دیگر با عنوان بررسی توسعه‌یافتگی استان‌های مرزی در راستای امنیت پایدار با استفاده از مدل ویکور به این نتیجه رسیدند که بیشتر استان‌های مرزی کشور از عدم توسعه و کمبود امکانات رنج می‌برند. بریمانی و همکاران (۱۳۹۷) در تحقیقی با عنوان، تحلیل رابطه سرمایه اجتماعی و عوامل تهدیدکننده امنیت مورد شناسی: سکونتگاه‌های مرزی استان سیستان و بلوچستان با استفاده از روش پیمایشی - پرسشنامه‌ای پرداختند. یافته‌های این تحقیق بیانگر وجود تفاوت معنادار مکانی از نظر موقعیت سیاسی - جغرافیایی و نبود آن از نظر نوع سکونتگاه (روستایی و شهری بودن) است؛ بنابراین نتایج پژوهش نشانگر فقدان مدیریت کارآمد مناطق مرزی در منطقه و فقدان نگاه فرصت‌زا و فرصت‌ساز به مرز و

مناطق مرزی است که معیشت و سایر ابعاد زندگی مرزنشینان را در پیوند با امنیت و توسعه منطقه‌ای و ملی تأکید کند. مافی و همکاران (۱۳۹۷) در تحقیقی با عنوان، سرمایه اجتماعی و امنیت پایدار مرز با استفاده از روش‌های اسنادی و کتابخانه‌ای به بررسی رابطه بین این دو مؤلفه پرداخته‌اند. یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد، امنیت و توسعه با ارتباط متقابلی که با یکدیگر دارند، در مناطق مرزی تأثیر چشمگیری در میزان رضایت‌مندی شهروندان داشته و این خود باعث افزایش میزان همبستگی ملی که از مؤلفه‌های مهم سنجش‌های امنیتی است می‌گردد. در همین راستا نقش سرمایه اجتماعی و ابعاد مختلف آن در سال‌های اخیر به یکی از عوامل تأثیرگذار در امنیت مرزی تبدیل شده است. در تحقیقی دیگر که ایمانی و همکاران (۱۳۹۸) باهدف بررسی مطالعه امنیت مرزی در روستاهای شهرستان بانه انجام دادند به این نتیجه رسیدند که در مناطق مرزی این شهرستان، امنیت روستاها در سطح مطلوب قرار دارد. یانگ و همکاران (۲۰۱۰) در پژوهشی که باهدف بررسی تأمین امنیت اجتماعی در بین سالمندان روستایی چین با رویکرد مشارکت انجام دادند به این نتیجه رسیدند بین شاخص‌های امنیت اجتماعی و سرمایه اجتماعی در این مناطق رابطه معنادار و مستقیمی وجود دارد. در پژوهشی دیگر که چن و ترنر (۲۰۱۴) به قصد بررسی توسعه امنیت اجتماعی در مناطق روستایی چین انجام دادند، این نتیجه حاصل شد امنیت جانی و مالی روستائیان وابسته به تقویت ابعاد سرمایه اجتماعی است. فلین و کی (۲۰۱۷) در پژوهشی دیگر که به منظور بررسی امنیت اجتماعی و مادی در مناطق روستایی اسکاتلند در بین مهاجران انجام دادند، این نتیجه حاصل شد که در این مناطق بین ابعاد امنیت و مدت اقامت مهاجران در روستا ارتباط وجود دارد و هرچه مهاجران مدت‌زمان بیشتری در روستاها اقامت داشتند، دارای احساس امنیت بیشتری بودند. در نهایت کرایست و نایلر (۲۰۱۸)، نقش

- 1 Yung
- 2 Chen & Turner
- 3 Flynn & Kay
- 4 Christ & Niles

سرمایه اجتماعی بر امنیت را بررسی کردند و دریافتند که در بین مناطق شهری و روستایی، مناطق روستایی در سطح بالایی ارتباط بین سرمایه اجتماعی و امنیت وجود دارد و حس مکان در مناطق روستایی در سطح بالاتری از سرمایه اجتماعی قرار دارد.

مبانی نظری

در این پژوهش با توجه به این که شاخص‌های سرمایه اجتماعی انتخاب و مورد بررسی قرار گرفته‌اند، به همین دلیل ابتدا در مورد مفهوم سرمایه اجتماعی بحث و در نهایت مباحث مربوط به مرزها و عوامل تأثیرگذار بر امنیت مرزها بحث می‌شود. اصطلاح «سرمایه اجتماعی» در سه دهه گذشته موضوع بررسی‌های بسیاری در علوم اجتماعی و به‌ویژه در جامعه‌شناسی بوده است. این اصطلاح توانست در کمتر از دو دهه، ادبیات بسیار گسترده‌ای را به خود اختصاص دهد و به مفهومی، کم‌وبیش «اسطوره‌ای»، تبدیل شود به گونه‌ای که برخی از نویسندگان آن را حتی بیش از یک کلیدواژه علمی و هم‌سنگ یک نظریه پنداشته‌اند (اجتهادی، ۱۳۸۶: ۱). سرمایه اجتماعی مجموعه‌ای از منابع و ذخایر ارزشمندی است که به صورت بالقوه در روابط اجتماعی گروه‌های نخستین، ثانوی و در سازمان اجتماعی جامعه وجود دارد (حیدری ساربان، ۱۳۹۳: ۸). امروزه سرمایه اجتماعی را یکی از اجزای ثروت ملت‌ها و توسعه پایدار، یکی از ابزارهای ظرفیت‌سازی در اجتماعات، تدبیری برای پیشگیری و کاهش مشکلات اجتماعی و عاملی برای موفقیت برنامه‌های رفاه اجتماعی و ارتقاء سلامت فردی و اجتماعی می‌دانند (حیدری ساربان، ۱۳۹۰). در این ارتباط می‌توان گفت در غیاب سرمایه اجتماعی، سایر سرمایه‌ها اثربخشی خود را از دست می‌دهند و بدون سرمایه اجتماعی، پیمودن راه‌های توسعه و تکامل فرهنگی و اقتصادی، ناهموار و دشوار می‌شوند. سرمایه اجتماعی به عنوان یک اصل محوری برای دستیابی به توسعه محسوب می‌شود (حسین محمدی و حیاتی، ۱۳۸۹: ۷). متون توسعه نشان می‌دهد تهی شدن یک جامعه از سرمایه اجتماعی منجر به ناکارآمدی بسیاری از سیاست‌ها در حوزه‌های برنامه‌ریزی (شهری، روستایی و منطقه‌ای) می‌شود؛ چراکه سرمایه اقتصادی، طبیعی،

فیزیکی، دانش فنی و حتی سرمایه انسانی در بستر وجود سرمایه اجتماعی بروز و ظهور می‌یابند و کارآمدی و تحقق، یا عدم کار آیی و اثربخشی آن‌ها بسته به میزان سرمایه اجتماعی هر جامعه است. به تعبیری سرمایه اجتماعی در هر جامعه، تابعی از موجودی فضیلت‌های اخلاقی آن جامعه است که به همه سطوح کلان (دولت و نهادهای حکومتی)، میانه حکومت‌های محلی، سازمان‌ها و نهادهای مدنی، خرد (رفتار فردی) ارتباط دارد (حاجی پور، ۱۳۸۵: ۴۵). سرمایه اجتماعی تاریخچه‌ای بس طولانی و نامحسوسی در میان علوم اجتماعی دارا می‌باشد و در مورد ابعاد آن اندیشمندان و نظریه‌پردازان زیادی به اظهار نظر پرداخته‌اند.

جدول شماره ۱. ابعاد سرمایه اجتماعی از دیدگاه برخی نظریه‌پردازان

ابعاد	نظریه‌پرداز
اندازه گروهی شبکه	
حجم سرمایه که هر کدام از اعضای شبکه دارای آن هستند	کلمن
تعهدات، انتظارات و اعتماد متقابل	
کانال‌های ارتباطی	بوردی و
هنجارها و ضمانت‌های اجرایی مؤثر	
اعتماد	
مشارکت سیاسی	
مشارکت و رهبری مدنی	
پیوندهای اجتماعی غیررسمی	از دیدگاه گروه‌کندی دانشگاه هاروارد
بخشش و روحیه داوطلبی	
مشارکت مذهبی	
عدالت در مشارکت مدنی	
تنوع معاشرت‌ها و دوستی‌ها	

منبع: (الوانی و سید نقوی، ۱۳۸۰: ۲۴)

مرز

مرز به خط فاصل میان دو کشور گفته می‌شود. بر اساس تعریف آخرین حد قلمرو زمینی، دریایی، هوایی و زیرزمینی هر کشور را مرز آن کشور می‌گویند. مرز مهم‌ترین عامل تشخیص و جدایی یک کشور از کشور همسایه است. مناطق مرزی به دلیل تماس با محیط‌های گوناگون داخلی و خارجی از ویژگی‌های خاصی برخوردارند. وجود مبادلات و پیوندهای فضایی دو سوی مرز و بین کشورهای مجاور، آسیب‌پذیری‌ها و تهدیدات مختلف، مرزها را به کانون‌های حساس مبدل ساخته است (عندلیب، ۱۳۸۴: ۱). نیلز هان سن در سال ۱۹۷۸ مطالعات زیادی را در مورد مرزها انجام داد. هانس در بررسی‌های خود با توجه به نظریات کریستالر و لوش به نکات مثبت و منفی مناطق مرزی می‌پردازد. وی محرومیت، توسعه نیافتگی و حاشیه‌ای بودن را از جمله نکات منفی مرزها محسوب کرده و خطر تهدیدات نظامی را به‌عنوان مهم‌ترین نکته منفی در مرزها می‌داند. در همین راستا جونز و وایلد مناطق مرزی را به‌عنوان مناطق حاشیه‌ای و توسعه نیافته می‌شناسند. این حاشیه‌ای بودن اگرچه معلول شرایط جغرافیایی می‌باشد اما با برقراری مرز بین دو کشور، این فضاها از یکدیگر می‌گسلند و حاشیه‌ای می‌شوند که این خود علت عقب‌ماندگی است؛ بنابراین مرزهای سیاسی مهم‌ترین عامل تشخیص و جدایی یک واحد متشکل سیاسی از دیگر واحدها است که وحدت سیاسی را در یک سرزمین که ممکن است فاقد هرگونه وحدت طبیعی یا انسانی باشد، ممکن می‌سازد. چنانچه منظور از واحد سیاسی حکومت باشد، خطوطی که سرزمین یک حکومت را از دیگر حکومت‌ها جدا می‌سازد به‌عنوان مرزهای بین‌المللی تعریف می‌شوند. مروری بر مطالعات تجربی انجام شده در جهان اهمیت مرزها را نشان می‌دهد. اولین حرکت تمامی دولت‌ها برای برقراری امنیت در مناطق مرزی توجه به توسعه آن است. برای نمونه می‌توان به مرز طولانی و فقیر بین آمریکا و مکزیک اشاره کرد که محلی برای قانون‌گریزان شده بود اما با ایجاد اشتغال، گسترش فرصت‌های شغلی، افزایش سطح درآمد و بالا بردن سطح رفاه، بسیاری از نکات منفی و تهدیدات به

نقاط مثبت و فرصت‌ها بدل شد. تحولات سیاسی - نظامی در آغاز قرن ۲۱ سرعت چشمگیری یافت و در گستره جهانی، ناامنی‌هایی را به وجود آورد، به طوری که از نظر کارشناسان مهم‌ترین تهدیدات قرن ۲۱ برای کشورهای مختلف تهدیدات اقتصادی، ارضی، سیاسی و زیست‌محیطی است، پس منت رل مرزها امری ضروری است (پور موسوی، ۱۳۸۲: ۵۰-۴۳). در همین راستا یکی از بندهای موجود در چشم‌انداز ایران امنیت ملی است. امنیت ملی در بعد بیرونی، دارای دو شاخص استقلال (سیاسی، اقتصادی) و اقتدار می‌باشد. (رضایی، ۱۳۸۴: ۲۱۸).

شکل شماره ۱: ویژگی‌های یک جامعه با امنیت کامل، منبع: (رضایی، ۱۳۸۴: ۲۱۸)

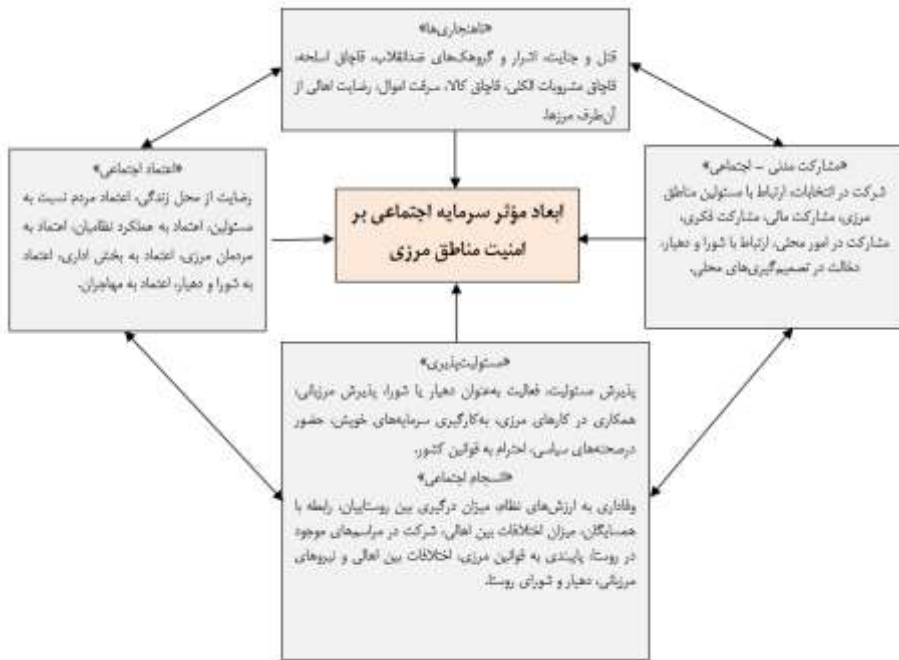
به واسطه حوادث و رخدادهایی که در طول تاریخ اتفاق افتاده است، مفهوم مرز و مناطق مرزی در اغلب موارد یادآور نوعی خطر و ناامنی است و ضمناً پیوستگی به اقدامات نظامی را به ذهن متبادر می‌سازد. آنچه معمولاً و به طور رایج از مفهوم امنیت انتظار می‌رود، امنیت نظامی و انتظامی است، حال آنکه در ارتباط با تبیین دقیق مفهوم امنیت نیاز است انواع دیگر امنیت نیز مدنظر قرار گیرد. در کنار امنیت انتظامی، انواع امنیت از جمله امنیت فرهنگی، امنیت اجتماعی، امنیت اقتصادی، امنیت حقوقی و امنیت ساسی مطرح می‌باشد. از سوی دیگر، گاهی توسعه را ابزار تحقق امنیت به شمار می‌آورند. مشخص است که این گونه نگاه

به توسعه می تواند مانع درک مناسب از مفهوم این فرآیند شود. در واقع، امنیت به خودی خود هدف نیست، بلکه خود می تواند ابزار توسعه واقع شود به عبارت دیگر، توسعه همه جانبه با توجه به ابعاد گوناگون خود بدون امنیت امکان پذیر نیست و برای اجرا و پیشبرد برنامه های توسعه همواره امنیت یکی از پیش زمینه های اصلی و اساسی به شمار می رود.

امنیت

امنیت حالت فراغت نسبی از تهدید یا حمله و یا آمادگی برای رویارویی با هر تهدید و حمله را گویند. امنیت از ضروری ترین نیازهای یک جامعه است. امنیت در گفتمان سلبی بر نبود خطر و تهدیدات استوار است. ولی امنیت در گفتمان ایجابی به تأمین و تضمین آسایش و آسودگی نظر دارد. مفهوم های مرتبط با امنیت در فارسی کلاسیک با واژه های زینهار و زینهار ادا می شد. به زعم مازلو، پس از نیازهای زیستی، امنیت دومین نیاز اساسی انسان است و در صورتی که احساس امنیت به صورت رضایت بخش فراهم نگردد، سایر نیازها با مشکل و اختلال مواجه می گردند (McLeod, 2014:4). نیازهای انسان در جوامع همواره به صورت متعدد و متنوع وجود داشته است و در این میان امنیت در میان سایر نیازها از اهمیت والایی برخوردار است. نگاهی به تاریخ سیاسی در قرون گذشته نشان دهنده جایگاه ویژه امنیت در مقولات علمی است. از دیدگاه فردی امنیت را می توان در چند سطح تعریف نمود. گاهی امنیت را با ضد آن یعنی ناامنی تعریف می کنند که شاخصه اصلی آن پیدایش اضطراب است. گاهی نیز آن را با خودش تعریف می کنند؛ که در این صورت امنیت با آرامش و آسودگی معنا می شود. شاخصه چنین امنیتی، پیدایش شرایطی است که در آن اضطراب پدید نمی آید. در سطح بالاتر امنیت در ارتباط با دیگر روابط و ساختارهای اجتماعی تعریف می شود و به بیان دیگر گسیخته نگری صورت نمی پذیرد. در این سطح امنیت به هنجار بودن روابط و ضد امنیت به ناهنجاری روابط تعبیر می شود (حافظ نیا، ۱۳۸۵:۱)؛ اما در بالاترین سطح امنیت به همین هنجاری بودن روابط تعریف می شود.

فارغ از نظر فردی و جمعی امنیت ملی در کانون توجه قرار گرفته و توجه به اهمیت آن، یکی از اهداف اصلی جوامع و نظام‌های سیاسی محسوب می‌گردد.

شکل شماره ۲. چارچوب نظری تحقیق

با توجه به هدف تحقیق ابتدا نیاز بود که مبانی اندیشه‌ای مرتبط با سرمایه اجتماعی مطالعه شود. با بررسی دیدگاه‌های نظریه‌پردازان در این حوزه بخش‌هایی از هر نظریه که با موضوع و منطق مورد مطالعه ارتباط داشت، انتخاب شد. در مبحث سرمایه اجتماعی نظریات چندین نظریه‌پرداز مورد بررسی قرار گرفت. شاخص‌های اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی، مسئولیت‌پذیری به‌عنوان متغیر مستقل انتخاب شد. در مرحله بعد بررسی نظریات مرتبط با مرزها بود که نظریات هانس، جونز و وایلد مورد بررسی قرار گرفت. متأسفانه در این

نظریات به طور مستقیم اشاره به ابعاد سرمایه اجتماعی و رابطه آن با امنیت مناطق مرزی نشده است اما بعضی شاخص های سرمایه اجتماعی از سوی جونز و وایلد مطرح شده است.

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نوع تحقیقات کاربردی و از نظر شیوه اجرا توصیفی پیمایشی است. جهت بررسی موضوع از ۱۱ نماگر جهت سنجش امنیت و ۵ شاخص سرمایه اجتماعی در قالب ۲۹ نماگر بر اساس مطالعات سایر پژوهشگران استفاده گردید (جدول ۲).

جدول شماره ۲. شاخص ها و نماگرهای مورد مطالعه

شاخص	نماگر	منبع
امنیت	۱- عملکرد نیروی انتظامی، ۲- وجود قوانین مدافع حقوق افراد، ۳- خطر سرقت اموال، ۴- حضور افراد شرور، ۵- تنش و درگیری، ۶- انحرافات اجتماعی و اخلاقی، ۷- امنیت شغلی، ۸- درگیری های سیاسی، ۹- تعارض فرهنگی و قومی، ۱۰- امنیت جانی و ناموسی، ۱۱- فعالیت جریان های تند مذهبی	پیرعلی و سیادت (۱۳۹۳)، عبدلی و همکاران (۱۳۹۳)، گلشیری اصفهانی و همکاران (۱۳۹۴)، مؤید فر و همکاران (۱۳۹۴)، حیدری ساریان و همکاران (۱۳۹۷)، ایمانی و همکاران (۱۳۹۸)
	۱- مشارکت در طرح های عمرانی، ۲- مشارکت در تصمیم گیری های محلی، ۳- مشارکت در حفظ و سالم سازی روستا، ۴- شرکت در جلسات روستایی، ۵- مشارکت در حل مشکلات و اختلافات، ۶- مشارکت در فعالیت های بدون دریافت دستمزد	افراخته و همکاران (۱۳۹۵)، حیدری ساریان و همکاران (۱۳۹۵)، عینالی (۱۳۹۳)
مسئولیت پذیری اجتماعی	۱- رعایت هنجارها و قوانین، ۲- کاهش رفتارهای آسیب زا، ۳- نوع دوستی، ۴- رعایت عدالت در زمینه منافع جمعی، ۵- اولویت بخشی و بهره گیری از نهادهای، ۶- حضور فعالانه و منفعلانه در صحنه سیاسی	سجاسی قیداری و عرب تیموری (۱۳۹۷)، طالبی و خوشبین (۱۳۹۱)، طالبی و بحری پور (۱۳۹۳)
اعتماد اجتماعی	۱- اعتماد روستائیان به یکدیگر، ۲- اعتماد مردم به مراکز خدمات رسانی، ۳- اعتماد مردم به دهیاری ها و	فرجی سبکیار و همکاران (۱۳۹۴)، فراهانی و همکاران (۱۳۹۱)، عینالی (۱۳۹۳)

	شورای اسلامی ده، ۴- اعتماد به افراد خارج از محیط روستا، ۵- اعتماد به نهادهای اجتماعی	
ناهنجاری اجتماعی	۱- جرم و جنایت، ۲- سرقت اموال، ۳- اعتیاد، ۴- بذرافشان و روستا (۱۳۹۵)، بنازده انحرافات اجتماعی و اخلاقی، ۵- نزاع دسته جمعی (۱۳۹۴)، یگانه و همکاران، ۱۳۹۶	
انجام اجتماعی	۱- حفظ ارزش‌ها و هنجارها، ۲- گردهمایی و جلسات در روستا، ۳- میزان تغییر در ارزش‌های مشترک در طول زمان، ۴- احترام به نظرات یکدیگر، ۵- شرکت در مراسمات، ۶- کمک در مواقع گرفتاری‌ها، ۷- توسعه و بهبود روابط درون گروهی	فراهانی و همکاران (۱۳۹۰)، براتی و همکاران (۱۳۹۰)، نوری و همکاران (۱۳۹۵)

ابزار گردآوری داده‌های موردنیاز در منطقه مورد مطالعه، پرسشنامه محقق ساخته است که روایی پرسشنامه توسط پانل متخصصان مورد تأیید قرار گرفت. برای سنجش پایایی تحقیق نیز از فرمول آلفای کرونباخ استفاده گردید؛ که با توجه به فرمول، مقدار آلفای به دست آمده ۰/۸۱۵ می‌باشد که می‌توان گفت سؤالات مطرح شده از ضریب پایایی زیادی برخوردار است. پایایی بدین معنی است که پاسخ‌دهندگان به طور مکرر به پرسش پاسخ یکسانی بدهند. جامعه آماری تحقیق شامل روستاهای بخش ارشق مرکزی می‌باشد. جهت نمونه‌گیری با توجه به اهداف و فرضیه تحقیق از روش طبقه‌ای (چندمرحله‌ای) استفاده گردید. در این روش، معیار تعداد خانوار برای تعیین حجم نمونه روستاها مورد توجه قرار گرفته‌اند. برای تعیین حجم نمونه خانوارها بر اساس فرمول کوکران به شرح زیر تکمیل گردید:

$$n = \frac{t^2 pq}{d^2} = 156 / 25$$

$$n = \frac{1}{1 + \frac{1}{N} \left(\frac{t^2 pd}{d^2} - 1 \right)}$$

$$n = 156$$

$$\pi = \text{تعداد نمونه آماری؛}$$

$$N = (\text{حجم}) \text{ آماری} = 2293$$

$$t = \text{سطح اطمینان} = 1/96$$

$$d = \text{دقت مورد نظر برای نمونه گیری}$$

$$(0/05)$$

$p =$ احتمال تأثیر متغیر مستقل بر

وابسته (۰/۷)

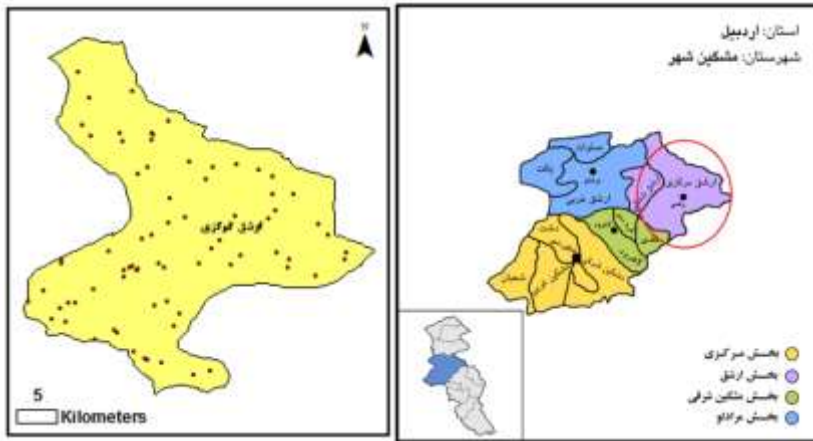
$q =$ احتمال گرایی وابسته (۰/۳)

در این تحقیق، تعداد نمونه‌ها برابر با ۱۵۶ خانوار می‌باشد. در ادامه پرسشنامه‌های خانوار به نسبت تعداد خانوار در بین روستاهای مورد مطالعه پخش شد. پرسشنامه از ۵ بعد مشارکت مدنی - اجتماعی، مسئولیت‌پذیری اجتماعی، اعتماد اجتماعی، ناهنجاری‌ها و انسجام اجتماعی تشکیل شده بود. این ابعاد از طریق بررسی و مطالعه پژوهش‌های صورت گرفته در زمینه تأثیر ابعاد سرمایه اجتماعی بر امنیت مرزها استخراج گردید. داده‌های به دست آمده از طریق نرم‌افزار SPSS ۲۱ تجزیه و تحلیل شد. برای اندازه‌گیری، پرسشنامه به ۵ سطح (از خیلی کم ۱ تا خیلی زیاد ۵) تقسیم گردید. نتایج تحقیق در بخش توصیفی (شامل میانگین، انحراف معیار، درجه آزادی، سطح معنی‌داری، اختلاف میانگین، ضریب همبستگی، ضریب تعیین، ضریب تعیین تعدیل شده) ارائه شده است.

محدوده مورد مطالعه

در این تحقیق روستاهای بخش ارشق مرکزی واقع در شهرستان مشگین شهر در استان اردبیل مورد مطالعه قرار گرفته است. بخش ارشق به مرکزیت شهر رضی شامل دو بخش ارشق مرکزی و ارشق شمالی می‌باشد. طبق تقسیمات کشوری این بخش متعلق به شهرستان مشگین شهر می‌باشد. شکل (۲). ارشق مرکزی با دارا بودن ۸۵ روستا که تعدادی از آنها به دلیل فقر و محرومیت خالی از سکنه شده است طبق آخرین سرشماری مرکز آمار ایران، جمعیتی برابر با ۱۲۸۳۶ نفر بوده است.

شکل شماره ۳. موقعیت بخش ارشق مرکزی در تقسیمات کشوری

بحث و یافته‌ها

نتایج حاصل از توزیع ۱۵۶ پرسشنامه توزیع شده در بین سرپرستان خانوار روستاهای دهستان ارشق مرکزی نشان می‌دهد، بیشتر افراد پاسخگو با ۱۳۷ نفر را مردان سرپرست خانوار (۸۷/۸۲) و ۱۹ نفر (۱۲/۱۸) در صد را زنان تشکیل می‌دادند. از لحاظ سنی از بین چهار رده سنی، گروه سنی ۲۰-۳۰ سال ۱۲ نفر پاسخگو، رده سنی ۴۰-۳۱ سال دارای ۵۲ نفر پاسخگو، رده سنی ۵۱-۴۱ سال دارای ۶۸ نفر پاسخگو و رده سنی بالای ۵۰ سال، ۲۴ نفر پاسخگویان سرپرست خانوار قرار داشتند. از لحاظ میزان تحصیلات نیز در مقطع تحصیلی بی‌سواد و ابتدایی ۲۵ نفر از پاسخگویان و در مقطع تحصیلی زیر دیپلم و دیپلم ۵۱ نفر از پاسخگویان قرار داشتند. ۴۱ نفر از پاسخگویان دارای میزان تحصیلات فوق دیپلم و ۳۹ نفر نیز دارای میزان تحصیلات لیسانس و بالاتر بودند. پژوهش حاضر با هدف ارزیابی تأثیر ابعاد سرمایه اجتماعی بر امنیت مرزی روستاهای مرزی شهر رضی برای سنجش این میزان انطباق از پرسشنامه استفاده گردید. پرسشنامه به ۵ بعد و ۵ گزینه از خیلی ضعیف تا خیلی خوب تقسیم گردید و اهالی روستاها به سؤالات پاسخ دادند. پرسشنامه مورد نظر در ۸ بخش مورد ارزیابی و تحلیل قرار گرفتند که نتایج در جدول ۳ ذکر گردیده است.

جدول شماره ۳. اماره‌های تحقیق

انجام اجتماعی	ناهنجاری‌ها	اعتماد اجتماعی	مسئولیت‌پذیری اجتماعی	مشارکت مدنی و اجتماعی	آماره
۳/۵۳	۳/۷۷	۰/۷۱	۳/۴۵	۳/۶۸	میانگین
۰/۳۷	۰/۶۵	۰/۶۵	۰/۸۰	۰/۶۳	انحراف معیار
۱۹	۱۹	۱۹	۱۹	۱۹	درجه آزادی
۰/۰۰	۰/۰۲	۰/۰۰	۰/۰۲	۰۰/۰۰	سطح معنی داری
۰/۵۳	۰/۴۶	۰/۷۱	۰/۴۵	۰/۶۸	اختلاف میانگین
۰/۳۵۴	۰/۵۷	۰/۵۸	۰/۴۹	۰/۶۳	ضریب همبستگی
۰/۱۲۵	۰/۳۲	۰/۳۳	۰/۲۴	۰/۴۰	ضریب تعیین
۰/۱۲۳	۰/۳۲۶	۰/۳۳	۰/۲۴	۰/۴۰	ضریب تعیین تعدیل شده

فرض اول تحقیق به بررسی مشارکت مدنی - اجتماعی بر امنیت مرزی می‌پردازد. طبق نتایج جدول فوق و با توجه به اینکه سطح معنی داری خطای آزمون برای سطح اطمینان ۰/۹۵ کمتر از ۰/۰۵ است، بنابراین می‌توان گفت که تفاوت معنی داری بین میانگین نظری تحقیق و میانگین تجربی (۳/۶۸) وجود دارد و می‌توان بیان داشت که از نقطه نظر پاسخگویان افزایش مشارکت‌های مدنی - اجتماعی مرزنشینان موجب امنیت مرزی می‌شود. همچنین ضریب همبستگی بین مشارکت مدنی - اجتماعی با امنیت مرزی برابر ۰/۶۳ است، به عبارتی رابطه خطی بین دو متغیر ۰/۶۳ است... ضریب تعیین برابر ۰/۴۰ است، به عبارتی مشارکت مدنی - اجتماعی ۰/۴۰ امنیت مرزی را تعیین می‌کند و ۰/۶۰ باقیمانده توسط متغیرهای دیگر تعیین می‌شود.

فرض دوم تحقیق به بررسی مسئولیت‌پذیری اجتماعی بر امنیت مرزی توجه دارد. طبق نتایج جدول فوق و با توجه به اینکه سطح معنی داری خطای آزمون برای سطح اطمینان ۰/۹۵ کمتر از ۰/۰۵ است، بنابراین می‌توان گفت که تفاوت معنی داری بین میانگین نظری تحقیق

و میانگین تجربی (۳/۴۵) وجود دارد و می توان بیان داشت که از نقطه نظر پاسخگویان افزایش مسئولیت پذیری اجتماعی مرزنشینان موجب امنیت مرزی می شود. ضریب همبستگی بین مسئولیت پذیری با امنیت مرزی برابر ۰/۴۹ است، به عبارتی رابطه خطی بین دو متغیر ۰/۴۹ است. ضریب تعیین برابر ۰/۲۴ است، به عبارتی مسئولیت پذیری ۰/۲۴ امنیت مرزی را تعیین می کند و ۰/۷۶ باقیمانده توسط متغیرهای دیگر تعیین می شود.

فرض سوم تحقیق نیز اعتماد اجتماعی بر امنیت مرزی را مورد بررسی قرار داد. نتایج جدول فوق و با توجه به اینکه سطح معنی داری خطای آزمون برای سطح اطمینان ۰/۹۵ کمتر از ۰/۰۵ است، بنابراین می توان گفت که تفاوت معنی داری بین میانگین نظری تحقیق و میانگین تجربی (۳/۷۱) وجود دارد و می توان بیان داشت که از نقطه نظر پاسخگویان افزایش اعتماد اجتماعی مرزنشینان موجب امنیت مرزی می شود. ضریب همبستگی بین اعتماد اجتماعی با امنیت مرزی برابر ۰/۵۸ است، به عبارتی رابطه خطی بین دو متغیر ۰/۵۸ است. ضریب تعیین برابر ۰/۳۳ است، به عبارتی اعتماد اجتماعی ۰/۳۳ امنیت مرزی را تعیین می کند و ۰/۶۷ باقیمانده توسط متغیرهای دیگر تعیین می شود.

فرض چهارم پژوهش نیز به بررسی تأثیر ناهنجاری ها بر امنیت مرزی اقدام نمود. طبق نتایج جدول فوق و با توجه به اینکه سطح معنی داری خطای آزمون برای سطح اطمینان ۰/۹۵ کمتر از ۰/۰۵ است، بنابراین می توان گفت که تفاوت معنی داری بین میانگین نظری تحقیق و میانگین تجربی (۳/۷۷) وجود دارد و می توان بیان داشت که از نقطه نظر پاسخگویان ناهنجاری ها بر امنیت مرزی تأثیر دارد. ضریب همبستگی بین ناهنجاری ها با امنیت مرزی برابر ۰/۵۷ است، به عبارتی رابطه خطی بین دو متغیر ۰/۵۷ است. همچنین ضریب تعیین برابر ۰/۳۲ است، به عبارتی ناهنجاری ها ۰/۳۲ امنیت مرزی را تعیین می کند و ۰/۶۸ باقیمانده توسط متغیرهای دیگر تعیین می شود.

فرض پنجم نیز اثرات انسجام اجتماعی بر امنیت مرزی را مورد مطالعه قرار داد. طبق نتایج جدول فوق و با توجه به اینکه سطح معنی داری خطای آزمون برای سطح اطمینان ۰/۹۵

کمتر از ۰/۰۵ است، بنابراین می توان گفت که تفاوت معنی داری بین میانگین نظری تحقیق و میانگین تجربی (۳/۵۳) وجود دارد و می توان بیان داشت که از نقطه نظر پاسخ گویان افزایش انسجام اجتماعی بر امنیت مرزی تأثیر دارد. ضریب همبستگی بین انسجام اجتماعی با امنیت مرزی برابر ۰/۳۵ است، به عبارتی رابطه خطی بین دو متغیر ۰/۳۵ است. همچنین ضریب تعیین برابر ۰/۱۲ است، به عبارتی انسجام اجتماعی ۰/۱۲ امنیت مرزی را تعیین می کند و ۰/۸۸ باقیمانده توسط متغیرهای دیگر تعیین می شود.

نتیجه گیری

امروزه مسائل امنیتی اساس توسعه هر کشوری است. مسائل امنیتی می تواند در ابعاد مختلف داخلی، خارجی و شهری بررسی شود. یکی از این ابعاد مرزهای سیاسی هر کشور است که در راستای حفظ تمامیت ارضی کشور نقش کلیدی را بازی می کند. در برقراری امنیت مناطق مرزی در کنار مباحث نظامی گری روش های مدرن نرم افزاری کاربرد فراوانی دارد. یکی از روش های نرم افزاری بالا بردن سرمایه اجتماعی مانند رضایت و تمایلات مرزنشینان می باشد. افزایش سرمایه اجتماعی می تواند هزینه های جاری در راستای تأمین امنیت مناطق مرزی را کاهش داده و پایداری آن را تضمین نماید. به هر جهت دولت باید برای برقراری امنیت مرزها تنها اقدامات سخت افزاری را انجام داده بلکه باید اقدامات نرم افزاری را هم مورد توجه قرار دهد. توجه به کانون های سکونت گاهی در مناطق مرزی کشور از طریق مشارکت پذیری، موجب کاهش شکاف عملکردی بین مناطق مرزی و سرزمین مادر شده و روند توسعه ملی کشور را شتاب می بخشد. بر اساس اصل ۴۸ قانون اساسی کشور، ایجاد عدالت فضایی از طریق توزیع درآمدها و تسریع فرآیند توسعه ملی و همچنین توجه به ظرفیت های رشد و توسعه این مناطق مورد تصریح قرار گرفته است. بر اساس این اصل در بهره برداری از منابع طبیعی و استفاده از درآمدهای ملی در سطح استان ها و توزیع فعالیت های اقتصادی میان استان ها و مناطق مختلف کشور نباید تبعیض قائل شد. در همین راستا مناطق مرزی و سکونت گاه های آن را می توان آسیب پذیرترین مناطق کشور قلمداد

نمود که نه تنها در یک فرآیند نابرابر، بنیان‌های محلی و ساختار توسعه‌ای این مناطق، توان رقابتی خود را ازدست داده‌اند. لذا بربر اساس الگوی توسعه منطقه‌ای در سال‌های اخیر بوده است، رقابتی نمودن مناطق بر اساس اصل همگرایی‌های منطقه‌ای امری ضروری در فرآیند توسعه محسوب می‌شود؛ بنابراین توجه به مناطق مرزی به دلیل مجاورت مکانی - فضایی سکونت‌گاه‌های شهری و روستایی کشور با مرزهای خارجی موجب تقویت یکپارچگی ملی و ارتقای هویت فرهنگی و اجتماعی می‌گردد. مناطق مرزی به دلیل اتصال به کشورهای هم‌جوار که ممکن است با تعارضات سیاسی نیز همراه باشد، در معرض خطر دائمی قرار می‌گیرند. در تئوری‌های آمایش فضایی، جلوگیری از فرآیند تخلیه جمعیت نواحی مرزی و استفاده از ظرفیت‌های سکونت‌گاهی این مناطق، نوعی استراتژی امنیت ملی محسوب می‌شود؛ که می‌باید زمینه‌های اجرایی این استراتژی مهیا گردد. تحقیق حاضر هم باهدف بررسی وضع موجود و امنیت مرزها در روستاهای مرزی شهرستان رضی صورت گرفته است. یافته‌ها بیانگر آن است که اهالی روستاها ابعاد مشارکت مدنی - اجتماعی، مسئولیت‌پذیری اجتماعی و انسجام اجتماعی را مثبت ارزیابی کرده‌اند و در این ابعاد وضعیت نسبتاً مطلوبی دارند. اهالی این روستاها نسبت به دیگر مرزنشینان اعتماد چندان زیادی ندارند اما نسبت به اقدامات دولت و نیروهای مرزبانی و سپاه در این مناطق، اعتماد کامل دارند و ضمن تائید مرزهای آرام در این منطقه، وجود برخی ناامنی مانند قاچاق کالا و مشروبات الکلی و سرقت اموال را تائید می‌کنند. در منطقه مورد مطالعه میزان رضایت از محل زندگی چندان بالا نیست که مهم‌ترین دلیل آن مشکلات اقتصادی گزارش شد. پیشنهاد این پژوهش برای تأمین امنیت مرز در منطقه مورد مطالعه توسعه همه‌جانبه مرزها در ابعاد مختلف اجتماعی و اقتصادی می‌باشد، چون توسعه و امنیت دارای ارتباطات متقابل بوده و ملازم و مکمل هم دیگر هستند. همچنین پیشنهاد می‌گردد در تعدادی از نقاط مرز که قاچاق صورت می‌گیرد تعداد پاسگاه‌های مرزی افزایش یابد. پیشنهاد می‌گردد در جلسات و گردهمایی‌هایی که در روستاهای مرزی صورت می‌گیرد اهمیت امنیت مرز و

تأثیر اهالی مرزنشین و ابعاد سرمایه اجتماعی بر افزایش امنیت مرزها، به زبانی گویا بیان شود. نتایج حاصل از یافته‌های این پژوهش با مطالعات میرشکاری و همکاران (۱۳۹۱)، مشکینی و همکاران (۱۳۹۱)، مافی و همکاران (۱۳۹۷) و درنهایت بریمانی و همکاران (۱۳۹۷) همخوانی و مطابقت دارد. همچنین این نتایج در با تحقیقت خارجی انجام شده از جمله تحقیق فلین و کی (۲۰۱۷) و کراسیت و نایلر (۲۰۱۸) نیز مطابقت دارد.

تشکر و قدردانی

بنا به اظهار نویسنده مسئول، این مقاله، حامی مالی نداشته است.

منابع

- ۱) اجتهادی، مصطفی (۱۳۸۶) سرمایه اجتماعی، پژوهشنامه علوم انسانی، دانشگاه شهید بهشتی، شماره ۵۳، صص. ۱۲-۱.
- ۲) احمدی پور، زهرا، مختاری هشی، حسین؛ رکن الدین افتخاری، عبدالرضا؛ وزین، نرگس (۱۳۸۶) بررسی روند شتاب توسعه یافتگی فضاهای سیاسی - اداری کشور، مطالعه موردی: استان‌های ایران در برنامه‌های اول تا سوم توسعه (۱۳۸۳ تا ۱۳۸۶)، فصلنامه ژئوپلیتیک، سال ۳، شماره ۱، صص. ۴۹-۲۲.
- ۳) افراخته، حسن؛ عزیزی، اصغر؛ مهرعلی تبار فیروزجایی، مرتضی (۱۳۹۳) نقش سرمایه اجتماعی بر توسعه روستایی دهستان چهاردانگه، تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، سال ۱۴، شماره ۳۴، صص. ۴۵-۲۷.
- ۴) ایمانی، بهرام؛ یاری، ار سطو؛ قهری، فوزیه (۱۳۹۸) بررسی عوامل مؤثر بر احساس امنیت در روستاهای مرزی غرب کشور، مطالعه موردی: شهر ستان بانه، فصلنامه علوم و فنون مرزی، دوره ۸، شماره ۳، صص. ۶۵-۴۵.
- ۵) آهوار، امین (۱۳۹۳) بهره‌گیری از سرمایه اجتماعی عشایر مرزنشین در تأمین امنیت عمومی، همایش ملی مرزنشینی توسعه پایدار و فرصت‌های سرمایه‌گذاری، شهرستان پارس آباد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد پارس آباد مغان،

- ۶) بذرافشان، جواد و روستا، مجتبی (۱۳۹۵) ارزیابی عوامل مؤثر بر احساس امنیت در مناطق روستایی، مطالعه موردی: بخش مرکزی شهرستان جهرم، برنامه ریزی منطقه‌ای، دوره ۶، شماره ۲۳، صص. ۱۵۲-۱۴۲.
- ۷) براتی، ناصر و یزدان پناه شاه‌آبادی، محمدرضا (۱۳۹۰) بررسی ارتباط مفهومی سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی در محیط شهری، نمونه موردی پردیس، جامعه پژوهی فرهنگی، سال ۲، شماره ۱، صص. ۴۹-۲۵.
- ۸) بریمانی، فرامرز؛ راستی، هادی؛ دهانی، میثم؛ جهان تیغ، راضیه (۱۳۹۷). تحلیل رابطه سرمایه اجتماعی و عوامل تهدیدکننده امنیت مورد شناسی: سکونتگاه‌های مرزی استان سیستان و بلوچستان، فصلنامه جغرافیا و آمایش شهری- منطقه‌ای، دوره ۲۶، شماره ۸، صص. ۱۷۸-۱۵۹.
- ۹) بنازاده، زهرا (۱۳۹۴) تبیین اثرات اعتبارات مقاوم سازی و نو سازی مسکن بر احساس امنیت اجتماعی خانوارهای روستایی، مطالعه موردی دهستان نوبندگان، شهرستان فسا، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، استاد راهنما: منیژه احمدی، دانشگاه زنجان.
- ۱۰) پور موسوی، سید موسی (۱۳۸۲) درآمدی بر بهینه سازی کنترل مرزهای مشترک سیاسی جمهوری اسلامی ایران (بخش اول)؛ جغرافیای نظامی و امنیتی، سال ۱، پیش شماره ۴۰، صص ۰-۰ (به دلیل مرجع بودن فاقد شماره صفحه بود).
- ۱۱) پیرعلی، علیرضا و سیادت، سعیده (۱۳۹۳) بررسی و رتبه‌بندی مؤلفه‌های تأثیرگذار بر احساس امنیت اجتماعی ساکنان مناطق مرزی، مطالعه موردی بوشهر، فصلنامه علوم و فنون مرزی، سال ۵، شماره ۱، صص. ۸۶-۶۵.
- ۱۲) حاجی‌پور، خلیل (۱۳۸۵) برنامه‌ریزی محله‌مبنا: رهیافتی کارآمد در ایجاد مدیریت شهری پایدار، نشریه هنرهای زیبا، سال ۱۵، شماره ۲۶، صص. ۴۶-۳۷.
- ۱۳) حافظ‌نیا، محمدرضا (۱۳۸۵) جزوه درس دوره دکتری جغرافیای سیاسی درس جمعیت و توسعه، دانشگاه تربیت مدرس ۱۳۸۵.

- ۱۴) حیدری ساربان، وکیل؛ باختر، سهیلا؛ خوش رفتار، عبدالرضا (۱۳۹۷) تحلیل امنیت اجتماعی و اثرات آن در توسعه گردشگری، مورد مطالعه روستای سراب هرسم، شهرستان اسلام آباد غرب، راهبردهای توسعه روستایی، جلد ۵، شماره ۳، صص. ۳۸۳-۳۹۵.
- ۱۵) حیدری ساربان، وکیل؛ باختر، سهیلا؛ طالعی حور، وحید (۱۳۹۵) ارزیابی و تأثیر مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی بر توانمندسازی زنان روستایی، مطالعه موردی: دهستان شیان، شهرستان اسلام آباد غرب، زن و جامعه، سال ۷، شماره ۴، صص. ۲۷-۴۹.
- ۱۶) حیدری ساربان، وکیل (۱۳۹۰). تأثیر سرمایه اجتماعی بر میزان مشارکت روستاییان در مناطق روستایی، مجموعه مقالات یازدهمین کنگره جغرافیدانان ایران، دانشگاه شهید بهشتی، تهران.
- ۱۷) رحمتی، منصور؛ محمدی حمیدی، سمیه؛ حسینی، سید مصطفی؛ رضائیان قیه‌باشی، احد (۱۳۹۸) تحلیل فضایی شاخص‌های سرقت استان‌های مرزی در راستای امنیت پایدار، پژوهش‌نامه مطالعات مرزی، دوره ۷، شماره ۳، صص ۱۰۹-۷۹.
- ۱۸) رضایی، محسن (۱۳۸۴) الزامات چشم‌انداز؛ تهران: انتشارات مجمع تشخیص مصلحت نظام.
- ۱۹) سجاسی قیداری، حمدالله و عرب تیموری، یا سر (۱۳۹۷) سنجش و تحلیل مسئولیت‌پذیری اجتماعی روستائیان به حفظ محیط‌زیست، مطالعه موردی: دهستان‌های شهرستان خواف، سال ۹، شماره ۱، صص. ۷۹-۹۹.
- ۲۰) طالبی، ابوتراب؛ بحری‌پور، امیرحسین (۱۳۹۱) بررسی میزان چگونگی جمع‌گرایی در مسئولیت‌پذیری اجتماعی، مورد مطالعه: شهر کاشان، علوم اجتماعی، دوره ۲۱، شماره ۶۶، صص. ۳۷-۷۲.
- ۲۱) طالبی، ابوتراب و خوشبین، یوسف (۱۳۹۳) مسئولیت‌پذیری اجتماعی جوانان، علوم اجتماعی، دوره ۱۹، شماره ۵۹، صص. ۲۴۰-۲۰۷.
- ۲۲) عبدلی، اصغر؛ محمدی، جمال؛ ابراهیمی، رضا (۱۳۹۳) تحلیلی بر میزان احساس امنیت اجتماعی گردشگران، مطالعه موردی: گردشگران داخلی شهر اصفهان، جغرافیا و برنامه‌ریزی، سال ۱۸، شماره ۵۰، صص. ۲۳۵-۲۵۷.
- ۲۳) عندلیب، علیرضا (۱۳۸۴) آمایش مناطق مرزی؛ تهران: دانشگاه مالک اشتر.

- ۲۴) عینالی، جمشید (۱۳۹۳) ارزیابی نقش سرمایه اجتماعی در یکپارچه سازی اراضی کشاورزی، مطالعه موردی: دهستان حصار ولی عصر، شهر ستان آوج، پژوهش های روستایی، دوره ۵، شماره ۲، صص. ۳۹۶-۳۷۵.
- ۲۵) فراهانی، حسین؛ عبدلی، سمیه؛ چراغی، مهدی (۱۳۹۱) ارزیابی اثرات سرمایه اجتماعی در توسعه نواحی روستایی با تأکید بر کیفیت زندگی، مطالعه موردی: دهستان مشهد، میقان شهرستان اراک، برنامه ریزی منطقه ای، سال ۲، شماره ۸، صص. ۶۷-۷۸.
- ۲۶) فرجی سبکبار، حسنعلی؛ رضایی، حجت؛ غلامی، علی (۱۳۹۴) سطح بندی سکونتگاه های روستایی با تأکید بر مؤلفه های سرمایه اجتماعی، مطالعه موردی: دهستان تیرجرد شهرستان ابرکوه، برنامه ریزی منطقه ای، سال ۵، شماره ۱۸، صص. ۱۱۶-۱۰۱.
- ۲۷) گلشیری اصفهانی، زهرا؛ رکن الدین افتخاری، عبدالرضا؛ پورطاهری، مهدی (۱۳۹۴) تحلیل فضایی امنیت گرد شگران سلامت در مناطق روستایی ایران، فصلنامه ژئوپلیتیک، سال ۱۱، شماره ۲، صص. ۱۹۷-۱۷۴.
- ۲۸) مافی، عزت الله؛ ابراهیمی، مریم؛ صالحی گزل آبادی، زهره (۱۳۹۷) سرمایه اجتماعی و امنیت پایدار مرز، فصلنامه علمی دانش انتظامی هرمزگان، دوره ۸، شماره ۲۷، صص. ۸۶-۱۰۷.
- ۲۹) محمدی یگانه، بهروز؛ چراغی، مهدی؛ اسلامی، لایلا (۱۳۹۶) تحلیل اثرات اعتبارات مقاوم سازی مسکن بر احساس امنیت خانوارهای روستایی، مطالعه موردی: دهستان معجزات در زنجان، برنامه ریزی توسعه کالبدی، سال ۲، شماره ۳، صص. ۸۱-۹۸.
- ۳۰) محمدی، حسین و حیاتی، مریم (۱۳۸۹). سرمایه اجتماعی حلقه مفقوده توسعه روستایی، سومین کنگره علوم ترویج و آموزش کشاورزی.
- ۳۱) محمودی، علی (۱۳۸۹) موانع و مشکلات بازارچه های مرزی در توسعه منطقه ای. مطالعه موردی: مناطق شمال و شمال غرب، موسسه پژوهش های بازرگانی، دوره ۲، شماره ۱۰ صص. ۵۳-۶۱.
- ۳۲) مشکینی، ابوالفضل؛ محمدی حمیدی، سمیه؛ ویسیان، محمد (۱۳۹۶) بررسی توسعه یافتگی استان های مرزی در راستای امنیت پایدار با استفاده از مدل ویکور. فصلنامه علمی علوم و فنون مرزی، دوره ۶، شماره ۲، صص. ۱۶۷-۱۴۷.

- ۳۳) ملکان، احمد؛ محمدپور، علی؛ رضایی، مهران؛ تراب، ذبیح الله (۱۳۹۴) رابطه بین سرمایه اجتماعی و امنیت مرزی، نمونه موردی: شهرستان نوسود، فصلنامه علوم و فنون مرزی، سال ۶، شماره ۳، صص. ۷۷-۱۱۱.
- ۳۴) ملک حسینی، محمدتقی؛ نعیمی، محمدرضا؛ نادری، محمدمهدی (۱۳۹۲) بررسی رابطه هویت ملی با سرمایه اجتماعی در بین مرزنشینان استان گلستان (مورد مطالعه: شهرستان مراوه تپه). پژوهش نامه مطالعات مرزی، دوره ۱، شماره ۱، صص. ۶۸-۳۹.
- ۳۵) مؤیدفر، سعیده؛ تقوایی، مسعود؛ زنگی آبادی، علی (۱۳۹۳) تبیین امنیت گردشگران با تأکید بر مؤلفه های مدیریت بحران گردشگری، مورد مطالعه: فضا های گردشگری شهر یزد، پژوهشنامه جغرافیای انتظامی، سال ۲، شماره ۷، صص. ۱-۲۴.
- ۳۶) میرحیدر، دره (۱۳۷۵)، مبانی جغرافیای سیاسی، تهران: سمت.
- ۳۷) میرشکاران، یحیی؛ رضایی، محمدرضا؛ قربانی نژاد، ربیاز (۱۳۹۱) نقش و جایگاه سرمایه اجتماعی در تأمین امنیت در مناطق مرزی، همایش ملی شهرهای مرزی و امنیت، چالش ها و رهیافت ها، زاهدان، دانشگاه سیستان و بلوچستان.
- ۳۸) نوری، سید هدایت اله؛ هاشمی، صدیقه؛ محمودی، سمیرا؛ طباطبایی، حجت الله (۱۳۹۵) اثرات سرمایه اجتماعی بر توسعه پایدار کشاورزی در روستاهای دهستان آباد طشک، اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال ۵، شماره ۳، صص. ۳۷-۵۵.
- ۳۹) الوانی، سید مهدی و سید نقوی، میرعلی (۱۳۸۰) مفهوم سرمایه اجتماعی و ابعاد آن؛ فصلنامه مطالعات مدیریت، شماره ۳۳ و ۳۴، صص. ۲۶-۹.
- 40) Chen, T. & Turner, J. (2014) Extending Social Security Coverage to the Rural Sector in China, *International Social Security Review*, Vol.67, No.1, pp.49-70
- 41) Christ, A. & Niles, M. (2018) The role of community social capital for security following an extreme weather event, *Rural Studies*, No.64, pp.80-90
- 42) Flynn, M. & kay, R. (2017) Migrants' experiences of material and emotional security in rural Scotland: Implications for longer-term settlement, *Rural studies*, No.52, pp. 56-65.

- 43) Glassner, Martin, Ira. (1993) political geography; USA, john wiley and son.
- 44) Mcleod, S. (2014) Maslow's Hierarchy of Needs, retrieved from <http://www.simplypsychology.org/maslow.html>.
- 45) Mukaila, A. & sakariyau, O. B. & Dauda, c. k. & paiko, I. & zubairu, U. M. (2012) Social Capital and Poverty Reduction in Nigeria: A Case Study of Minna Metropolis, social international, journal of Business and social science, No.12, pp.653-672.
- 46) National Statistics, Social Capital a reviw of the literature. (2001) www.worldbank.org/poverty/scapital.
- 47) Yung, Y. & Williamson, J. & Chen, C. (2010) Social Security for China's Rural Aged: A Proposal Based on A Universal Non-Contributory Pension, International Journal of Social Welfare, Vol.6, No.8, pp.142-152.